
Nebojša BOJANIĆ¹

Trgovina ljudskim organima kao oblik organizovanog kriminaliteta

Organ Trafficking As Form Of Organized Crime

Sažetak

Krajem 20. i početkom 21. vijeka transplantacija ljudskih organa doživljava svoj uspon, te tako spašava mnoge ljudske živote. Međutim, riječ je o skupim medicinskim zahvatima, kao i deficitu dobrovoljnih donatora koji dovode do porasta organizovanog kriminaliteta na polju krađe i ilegalne trgovine ljudskim organima. Time se pokušava kod sloja enormno bogatog stanovništva, u odnosu na određene kategorije siromašnih, pretežno zahvaljujući globalizaciji i sve većem siromaštvu u zemljama trećeg svijeta, produžiti ljudski vijek i dosegnuti zdravlje, koje kod naručilaca ovakvih djela seže i u pretpostavke dosega besmrtnosti, jer život je novac.

Cilj ovog rada je ukazati na značaj i opasnost ilegalne trgovine ljudskim organima, kao posljedica ilegalnih migracija, trgovine ljudima, prostitucije, i drugih oblika organizovanog kriminaliteta, koja i u našoj zemlji i širem regionu predstavlja opasnost za sigurnost ljudi i građana. Tema dobija na značaju naročito zbog toga što je riječ o novijem obliku organizovanog kriminaliteta o kojem je kod nas do sada veoma malo pisano.

¹ Magistar kriminalističkih nauka, asistent na katedri za kriminalistiku Fakulteta kriminalističkih nauka u Sarajevu i predavač po pozivu u Centru za obuku Državne granične službe BiH

Ključne riječi: *organizovani kriminalitet, trgovina ljudskim organima, transplantacija, crno tržište ljudskim organima, otkrivanje, spriječavanje.*

Uvod

Razvoj nauke i tehnike čovjeku je podario ogromnu moć koja se može iskoristiti od stvaranja potpunog blagostanja ljudskog društva, do neslučenih štetnih posljedica za čovjeka i čovječanstvo. Na zabrinutost u pogledu ostvarenja ljudskog blagostanja upućuje ponašanje pojedinih država, moćnika, gospodara i vlasnika svjetskog kapitala, političkih struktura i religija. Takva ponašanja uslovljavaju povećanje ljudskih potreba, stvaraju potrošačko društvo, i nemilice iskorištavaju neobnovljiva prirodna bogatstva. Kao produkt toga pod izgovorom stvaranja ekonomske i komunikacijske globalizacije, i blagostanja, suprotno tome stvara se globalno siromaštvo, glad, žeđ, i masovne bolesti, kao izraz dubokih socijalnih podjeljenosti, koje prouzrokuju dalekosžne sigurnosne posljedice. Navedene pojave nesumnjivo je da prate poput satelita i druge asocijalne aktivnosti koje ugrožavaju kako individualnu sigurnost pojedinca tako i globalnu sigurnost država i državnih zajednica. Prevedbno riječ je o terorizmu, trgovini drogama, ilegalnoj trgovini oružjem, trgovini ljudima, prostituciji i nemalo trgovini ljudskim organima. U tom smislu, projekat globalizacije može biti samo uspješan ako osigura adekvatnu borbu protiv navedenih pošasti, prevladavanje navedenih suprotnosti i razrješavanje globalnih problema. Imajući u vidu navedeno, trgovina ljudskim organima zahvata neslućene razmjere u kojoj se obrće ogroman kapital i stiče profit neslućenih razmjera. Usavršavanjem nauke i tehnike, pogotovo iz oblasti prirodnih i medicinskih disciplina, omogućena je transplantacija gotovo svih organa, ali i otvorena je mogućnost razvoja novih pojava oblika kriminaliteta, naročito sa elementima organizovanosti. Predmet ovog rada upravo je trgovina ljudskim organima. Na značaj teme upućuju podaci koji idu u prilog postojanju sumnji da se i u BiH, koristeći nesređen državni sistem, tešku ekonomsku situaciju i prevashodno ekonomsku nesigurnost može očekivati pojava ovog vida organizovanog kriminaliteta. U radu će biti prezentovani podaci i iskustva iz bližeg BH okruženja, kao i dostupni podaci o problemu trgovine ljudskim organima prikupljeni na globalnom, međunarodnom planu. Cilj rada jeste upoznati relevantne strukture na opasnost i moguće pojavne oblike, kako bi se sagledalo postojeće stanje i spriječilo širenje ovog pojavnog oblika organizovanog kriminaliteta.

Organizovani kriminalitet

Obzirom da je probelmatika ovog rada organizovani kriminalitet u sferi trgovine ljudskim organima, potrebno je u najkraćim crtama objasniti i sam pojam organizovanog kriminaliteta. Objašnjenjem fenomena organizovanog kriminaliteta bave se teoretičari različitih profila: kriminalisti, pravnici-krivičari, kriminolozi, sociolozi i dr. Svaki iz svoje perspektive daje određene značajke ovom vidu kriminaliteta. Međutim, isto tako, s obzirom da je riječ o kriminalitetu koji je dinamičan, koji se stalno mijenja i transformiše, te iznalazi nove oblike svoga ispoljavanja, nemoguće je dati jednu određenu i potpunu definiciju samog pojma. Zbog toga, neophodno je sagledati do sada spoznate odlike koje karakterišu organizovani kriminalitet i koje mu daju specifikum koji ga odvaja od klasičnih oblika kriminaliteta.

Sveopštom globalizacijom i razvojem elektroničke i informatičke tehnologije i savremenim komunikacijskim vezama među ljudima interplanetarnog karaktera, smanjile su se razdaljine, omogućene su ogromne realizacije transakcija novčanih tokova, kao i ugovaranje različitih oblika poslova. Novonastalu situaciju, kao i završetak hladnog rata i stvaranje nove polarizacije svijeta na isključivo bogate i siromašne zemlje, raspadom SSSR-a, SFRJ, i istočnog bloka, propusnosti granica, različitim tumačenjem i primjenama konvencija o ljudskim pravima i dostojanstvu čovjeka, integrisanjem nekada jakih tajnih političkih policija u poslove vezane za kriminal, te sve to praćeno razvojem prirodnih i tehničkih nauka i medicine, naročito u zadnjoj dekadi 20. i početkom 21. vijeka, uslovalo je pojavu novog obilka organizovanosti kriminalnih krugova. Klasični kriminal sa elementom organizacije u obliku mafijaških gangova i "gangsteraja", prestao se poimati sa terminom organizovanog kriminaliteta. Takav oblik kriminaliteta danas je samo podoblik visokosofisticiranog organizovanog kriminaliteta čije su značajke jaka i izdiferencirana piramidalna hjerarhijska organizacija, koja se odlikuje jakom stegom, poslušnosti, disciplinom, određenosti zadataka i obaveza, nepoznavanjem viših nivoa hjerarhije od strane nižih, i što je najvažnije poveznosti sa političkim i državnim krugovima, i vladajućim oligarhijama. Također, jedna od značajki da i organizovani kriminal današnjice unutar svojih krugova primjenjuje i usavršava najnovija saznanja sa polja upravljanja i vođenja organizacije.

Imajući u vidu rečeno, treba konstatovati da su se *Cosa nostra*, *Triade*, *Comora*, *Ruska*, *Turska* i *Japanska mafija* i dr., transformisale i infiltrirale u organe vlasti mnogih zemalja. Prema podacima iz 1998. godine, dakle već pet godina starim podacima, vrijednost poslova i profita organizovanog kriminala u svijetu dostigao je sumu od 3.000 milijardi US\$, dok u isto vrijeme vrijednost novčanih rezervi centralnih banaka svih svjetskih država, iznosila je 1.500 milijardi US\$, ili za 50% manje. Za pretpostaviti je da je danas razlika još i veća.

Oblici i djelatnost klasičnog kriminaliteta kao što su ubistva, nanošenje tjelesnih povreda, osakaćenje, otmice, ucjene, iznude itd., predstavljaju danas samo sredstva izvršenja koje u interesu organizovanog kriminaliteta provodi najniža hjerarhijska struktura njegove organizacione piramide, da bi se ostvario njegov cilj. Cilj organizovanog kriminaliteta jeste sticanje profita, te legalizacija tako stečenog novca. U tom smislu treba razumjeti da je organizovani kriminalitet postao kriminalitet "bijelog okovratnika", i da su njegovi organizatori najčešće nedostupni organima gonjenja.

U vezi sa navedenim, teško je dati sveopštu definiciju organizovanog kriminaliteta, a da se u njejoj ne obuhvate sve djelatnosti, oblici i značajke njegovog ispoljavanja. U tom smislu D. Modly² navodi da organizovani kriminalitet predstavlja čvrsto organizovane grupe kriminalaca koje djeluju duži niz godina na temelju vlastitih normi, standarda ponašanja i shvatanja o vrijednostima, što im omogućuje uspješnije vršenje kriminalnih aktivnosti, na što se može dodati mišljenje M. Boškovića³ prema kojem se u definiciju ugrađuju prethodno u tekstu spomenute značajke i elementi organizovanog kriminaliteta, koji su u sprezi sa državnim organima, političkim strankama i partijama različitog tipa i orijentacije u čijim je aktivnostima teško uočiti nelegalne aktivnosti i radnje, te kršenje zakona.

Zakonsko određenje trgovine ljudskim organima

Trgovina ljudskim organima u Bosni i Hercegovini inkriminisana je odredbom o zabrani trgovine ljudima u članu

² Modly, D. i Korajlić, N.: "Kriminalistički rječnik", Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, 2002. str. 410.

³ Bošković, M.: "Oblici organizovanog kriminaliteta i metodi suprostavljanja", QuatroPress, Beograd, 1994., str. 30.

186. stav 1. i 5. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine⁴. Ovim Zakonom određeno je da se prema stavu 1. kažnjava lice koje učestvuje u vrbovanju, prebacivanju, davanju utočišta ili prihvatanju lica, prijeteci ili koristeći silu ili druge oblike prinude, otmicu, prevaru, obmanu, zloupotrebu vlasti ili tuđe nemoći, ili davanju ili primanju isplata ili povlastica, kako bi se pribavio pristanak lica koje kontroliše drugo lice, u cilju eksploatacije lica. Eksploatacije iz navedenog stava 1. ovog člana posebno uključuju eksploataciju drugih putem prostitucije ili drugih oblika seksualne eksploatacije, prinudni rad ili pružanje usluga, ropstvo ili postupke slične ropstvu, služenje pod prinudom ili **uklanjanje organa radi transplantacije**. Ovom odredbom dosta je kompleksno, ali i nedovoljno određena trgovina ljudskim organima. Uopšte, prema Krivičnom zakonu BiH, ali i Federacije BiH nedovoljno je zastupljen ovaj problem. Prema Krivičnom zakonu BiH, sankcioniše se lice koje organizuje nabavljanje organa za transplantaciju na nelegalan način, ali isto tako nije inkriminisana zabrana prodaje vlastitog organa. Prema tome, po Krivičnom zakonu BiH, neće se kazniti lice koje vlastiti organ nudi na prodaju, ali će se kazniti lice koje nudi novac, ili čak vrši prinudu na neko lice da da svoj organ. Prema naslijeđenom Zakonu o uzimanju i presađivanju dijelova ljudskog tijela u svrhu liječenja SR BiH, koji se poziva u regulisanju odredbe o transplantaciji ljudskih organa i dijelova tijela na nekadašnji Savezni zakon (Zakon EX SFRJ)⁵, koji je naslijeđen 1993. u BiH, zabranjeno je prodavati dijelove svoga ili tuđeg tijela ili dijelove mrtvog tijela i smatra se krivičnim djelom. Ovu odredbu reguliše član 24. Zakona Ex SFRJ koji kaže da će se kazniti "ko uz bilo kakvu naknadu da dio svog tijela ili dio tijela drugog živog ili umrlog lica radi presađivanja ili u tome posreduje...". Imajući u vidu da se u trenutku pisanja ovog rada u parlamentarnoj proceduri nalazi i prijedlog novog Krivičnog zakona Federacije BiH, a koji bi trebao biti usvojen u vremenu objavljivanja, treba reći da će se kao jedan oblik zakonske zaštite mrtvog tijela od trgovaca ljudskim organima pojaviti i inkriminacija pod nazivom "Povreda mira pokojnika" u članu 375. Za ovu problematiku veoma je interesantan stav 2. navedenog člana, u kojem se sankcioniše onaj koe neovlašteno

⁴ Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, broj: 3/2003, od 10. 02. 2003.

⁵ Zakon o uslovima za uzimanje i presađivanje dijelova ljudskog tijela SFRJ, Sl. list SFRJ, broj: 63/1990, od 16. 10. 1990., i Zakon o uslovima za uzimanje i presađivanje dijelova ljudskog tijela u svrhu liječenja SRBiH, Sl. list SRBiH, broj: 36/1984, sa izmjenama i dopunama Sl. list SRBiH broj: 26/89, preuzet 93 i 14/94.

iskopa, odnese, ošteti, uništi, sakrije ili premjesti tijelo, dio tijela, ili pepeo umrlog lica, ili ko oskvrne tijelo umrlog lica. U ovoj odredbi, vezano za trgovinu ljudskim organima treba apostrofirati radnju oštećenja dijela tjela umrle osobe, jer samim tim ako se izvadi koji organ iz mrtvog dijela, odnosno odvoji ga od njegove cjeline biće moguće smatrati da je došlo do njegovog oštećenja. Dalje, vezano za isto u tom smislu treba apostrofirati i odredbu o oskvrnuću tijela umrlog lica, kao i sakrivanje ili premještanje tijela ili dijela tijela. Tijelo ili dio tijela upravo mogu biti premješteni radi ilegalnog vađenja organa iz njega koji će poslužiti za prodaju radi transplantacije. S obzirom da kratkoća vremena poslije smrti uslovljava ove radnje, vrlo je vjerovatno da se u takvim aktivnostima mogu pojaviti ljekari i patolozi zdravstvene ustanove u kojoj je pacijent ili umro ili je obdukovan.

Dalje, ako pogledamo situaciju u vezi sa transplantacijom ljudskih organa i dijelova tijela, potrebno je izvršiti pretrage davaoca, uporediti krvne grupe, i tkivnu kompatibilnost davaoca, kao i stanje organa koji se daje. Prema podacima iz Srbije⁶, izrada takvog nalaza košta nešto iznad 700 KM. Radi mogućih zloupotreba, u Zakonu o uslovima za uzimanje i presađivanje dijelova ljudskog tijela u svrhu liječenja, potrebno je formirati određenu bazu podataka koja će predstavljati profesionalnu tajnu (član 6.). Iako su u BiH davaoci prvi srodnici, ljekari se pozivaju na etičke norme da nije dozvoljeno da se uzimaju organi od drugih lica⁷. Upravo ove baze podataka i pretrage koje se obave te njihovi rezultati predmet su zloupotreba iz oblasti organizovanog kriminaliteta o kojima će kasnije biti riječi.

Ako pogledamo susjednu Republiku Hrvatsku, u članu 242. Krivičnog zakona Republike Hrvatske određeno je da će se kazniti novčanom kaznom ko uz nagradu ili zaradu da dio svoga tijela ili tijela druge žive ili umrle osobe radi presađivanja ili u tome posreduje⁸. Krivični zakon u Srbiji ne inkrimiše nedozvoljenu trgovinu ljudskim organima, ali zato kao krivično djelo prodaje i trgovine ljudskih organa kao u BiH smatra se po Zakonu o uslovima za uzimanje i presađivanje dijelova ljudskog tijela, nasliđenog iz bivše SFRJ.

⁶ Lazić, M: <http://www.politika.co.yu/ilustro/2289/3.htm> (14. 04. 2003.)

⁷ Gavrankapetanović, F. intervju u BH Danima broj 221, od 31. 08. 2001.

⁸ Kazneni zakon Republike Hrvatske, Narodne novine broj: Broj: 110/1997.

Zakonski okviri u Evropi:

Obavezna dozvola porodice (informed consent law)	Dozvola porodice nije obavezna* (presumed consent law)	
-Njemačka; -Irska; -Danska; -Velika Britanija; -Holandija;	-Švedska; -Hrvatska; -Austrija; -Belgija; -Španija; -Italija; -Slovenija;	-Mađarska; -Finska; -Francuska; -Luksemburg; -Norveška; -Grčka; -Portugal;

* U većini evropskih država, koje imaju "Zakon pretpostavljenog pristanka", običaj je da se bliska porodica neposredno umrlog člana ipak pita za dozvolu radi uzimanja organa za transplantaciju; Prodaja organa je zabranjena⁹.

Na donošenje zakona koji regulišu spriječavanje i kažnjavanje ilegalne trgovine ljudima, u različite svrhe, pa tako i u svrhu ilegalne trgovine ljudskim organima, naročito utiče sporazum iz Palerma sklopljen u decembru 2000. godine, pod okriljem UN-a, gdje se definiše i sam pojam "*Trafficking*" koji označava trgovinu ljudima¹⁰. Ovim sporazumom donesena je Konvencija za borbu protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta, te na osnovu nje potpisan je protokol o prevenciji, zabrani, i kažnjavanju trgovine ljudima (*trafficking in person*)¹¹.

⁹ Treba navesti primjer iz Njemačke: Sud u njemačkom gradiću Hombergu osudio je na 100 sati rada u javnim službama čovjeka koji je na Internetu ponudio na prodaju svoj bubreg. Dvadesetogodišnji Nijemac je na Web lokaciji specijalizovanoj za aukcije ponudio svoj bubreg po ceni od približno 45.000 US\$. Po riječima mladića, na ovaj čin se odlučio u nameri da pomogne svojoj porodici. Sud nije uvažio ovakvo objašnjenje optuženog, za koga se sumnja i da ima problema sa uzimanjem droge. Nadmetanje oko bubrega nije ni započelo jer je administrator skinuo oglas sa lokacije. Vijest časopisa Mikro 2684. [emitovanje 571, vest 23. 11. 2001.

<http://www.mikro.co.yu/mkvesti/prikaz.php3?broj=2684> (05. 05. 2003.)

¹⁰ U Palermu u Italiji od 12. do 15. decembra 2000. godine održana je, pod okriljem UN-a, međunarodna Konferencija na visokom nivou, koja je rezultirala donošenjem Konvencije UN-a protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (UNITED NATIONS CONVENTION AGAINST TRANSNATIONAL ORGANIZED CRIME), koju dopunjuju dva protokola: Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i djecom (PROTOCOL TO PREVENT, SUPPRESS AND PUNISH TRAFFICKING IN PERSONS, ESPECIALLY WOMEN AND CHILDREN) i Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i vazduhom (PROTOCOL AGAINST THE SMUGGLING OF MIGRANTS BY LAND AIR AND SEA). Usaglašen je ali nije potpisan i treći akt – protokol protiv nedozvoljene proizvodnje i trgovine vatrenim oružjem, njihovim dijelovima, komponentama i municijom (PROTOCOL AGAINST THE ILLICIT MANUFACTURING OF AND TRAFFICKING IN FIREARMS, THEIR PARTS AND COMPONENTS AND AMMUNITION). Ovaj Protokol je konačno usvojen 31. maja 2001. godine.

¹¹ Detaljnije o ovome može se vidjeti u Ekberg, S. G.: "The Palermo Protocol", NIKK Magasin, No. 1, 2002. str. 40 – 41.

U Zapadnoj Evropi najzastupljenija je kadaverična transplantacija, odnosno transplantacija sa umirućih lica, odnosno lica koja su doživjela moždanu smrt. Takva transplantacija, gledajući iz perspektive dobrog profita pruža mnoge zloupotrebe. Mogućnost uzimanja svih organa pogodnih za transplantaciju je neograničena, a također, i mogućnost lišavanja života lica koja su evidentirana kao donatori. U tom pogledu u Zapadnoj Evropi i našem bližem okruženju razvija se donatorska mreža. Švedani idu tako daleko da i preko interneta pozivaju populaciju da zavještaju svoje organe u slučaju smrti, te odmah nude i formular za popunjavanje kako na švedskom i engleskom jeziku, tako i na srpskom, bosanskom i hrvatskom jeziku¹². Ovaj zakon zasniva se na pravu pojedinca da sam odluči ako nakon svoje smrti želi donirati organe ili ne, a polazi od pretpostavke da je stav umrlog lica bio pozitivan, ako se nije izjasnio na neki drugi način. Ovim su obuhvaćene donacije kako živih, tako i mrtvih lica, kao i dolazak na legalan način do organa za transplantaciju. Dakle, kako i na Zapadu, tako i kod nas Zakon ne zabranjuje stvaranje donatorskih mreža, te zahtjeva provođenje već navedenih pretraga i registraciju donatora u već pomenutim bazama podataka. Upravo ti podaci kao što je već bilo riječi su od neporcjenjive vrijednosti za trgovinu ljudskim organima, odnosno za implementaciju organizovanog kriminaliteta.

Transplantacija se legalno može izvršiti i pristankom rodbine u slučaju moždane smrti. Imajući to u vidu, oko 20000 kadavera (umirućih lica) godišenje se sahrani, a da im se ne uzme niti jedan organ. Međutim, postati donator za sobom povlači i određene opasnosti o kojima će biti riječi u nastavku teksta.

Trgovina ljudskim organima u sistemu organizovanog kriminaliteta

Teoretičari se slažu da trgovina ljudima, a u okviru nje i trgovina ljudskim organima, predstavlja treći po rangu izvor prihoda organizovanom kriminalu, poslije trgovine drogom i trgovine oružjem¹³.

¹² <http://www.sos.se/fulltext/0077-024/0077-024.htm> (15. 04. 2003.)

¹³ Andriukaitis, P. V.: "Trafficking in Human Beings: the Prospects of Prevention in an Enlarged EU - contribution", EU/IOM STOP European Conference on Preventing and Combating Trafficking in Human Beings – A Global Challenge for the 21st Century – organised under the High Patronage of H. R. M. the King of the Belgians 18 – 20 september 2002, European Parliament; isto i prema riječima Ralph Boyce-a, američkog zamjenika

Sam *modus operandi* trgovine ljudskim organima ukazuje na spregu privatnih medicinskih ustanova, različitih agencija za posredovanje u trgovini organima, pod čijim nadzorom se pronalaze prodavci, organizuje se transport, uzimanje organa, transport i distribucija kao i sam akt izvršenja transplantacije. Sama transplantacija organa zahtjeva učešće ljekara visokih specijalista uz upotrebu visokosofisticirane medicinske opreme. Tim ljekara mora biti dobro uigran, te tako podrazumjeva učešće minimum dva hirurga, anesteziologa i medicinskih tehničara. Prilikom izvođenja transplantacije može se raditi o dva slučaja: transplantacija organa sa živih davaoca i transplantacija organa sa umirućih davaoca (kadavera). Ako je riječ o kadaveru, tada je potrebno i učešće patologa. Osim toga. Pretpostavlja se, ali i medicinski treba potvrditi, da je donator zdrav, da donirajući organ ne bi donirao uz to i neku zaraznu bolest, npr. AIDS, što nije rijedak slučaj prilikom ilegalnih transplantacija u Indiji.

Uspješnost transplantacija ogleda se u odnosu od 75%, na ukupan broj izvršenih transplantacija. Smatra se da 13 - 15% organa koji se presađuju u leglanim centrima za transplantaciju, potiče sa crnog tržišta¹⁴. Međutim, uzimanje organa od, uslovno rečeno donatora, odvija se većinom u tajnim bolnicama, dakle na mjestima gdje se i realizuje trgovina. Osnovni, može se reći razlog za to je skraćenje vremena između uzimanja organa i transplantacije. To vrijeme utiče na kvalitet i uspjeh same transplantacije. U tom smislu treba reći da se srce ima presaditi u roku od šest sati od vađenja iz donatora, jetra u roku od 8 - 12, a danjduže 15 sati, bubreg 12 - 14 sati, a starnosna granica nije oštro određena, mada se preporučuje da donatori budu što mlađi.

Uglavnom, donatori se prijavljuju kao članovi porodice. Takav status predstavlja izgovor, kako bi neometano mogli dati svoj organ ili koji dio svoga tijela za transplantaciju licima koja su spremna platiti za njihove organe. Institucija koja vrši transplantaciju dužna je da utvrdi status donatora i postojanje njegove krvne veze sa primaocem organa. Ukoliko se posumnja u regularnost takvog odnosa, neophodno je odmah predati

sekretara za istočno azijske i pacifičke poslove koje prenosi Sol Juvida u "A crime that comes in many guises", http://www.codewan.com.ph/CyberDyaryo/features/f2000_0406_01.htm 28. 04. 2003.

¹⁴ Tomašić, Lj.: "Trgovina ljudskim organima", <http://www.politika.co.yu/feljton/or10.htm> (03. 04. 2003.)

prijavu nadležnom organu. Međutim, s obzirom da su obično upitanju ogromne sume novca, takva djela se ne prijavljuju. U SAD imamo tako slučaj, da je donator iz neke siromašne afričke države, po rasnoj pripadnosti je crnac, a prijavljen je kao najbliži srodnik nekog bijelog državljanina SAD. Kao posljedica prijavljivanja takvog slučaja provodi se momentalan izgon iz SAD, ali često se ne može saznati ime donatora, jer skoro uvijek ostaje anoniman.

Što se tiče SAD, osim unutar državnog organizovanog kriminaliteta u vezi sa trgovinom ljudskim organima, susreću se i sa međunarodnim činiocima ovoga problema. Također i u SAD kao i drugdje u svijetu problem stvara "kinesko podzemlje". Međutim, u ovom slučaju riječ je o povezanosti kineske obavještajne službe (tajne političke policije) sa poslovima trgovine ljudskim organima. Naime, koristeći se političkom moći, kako navodi bivši guverner države Illinois James Thompson, ostvarujući profit kako za sebe, tako i za državni budžet, kineska politička policija na američko crno tržište ljudskim organima izlazi sa organima političkih zatvorenika, te primjera radi jetra takvog porijekla košta oko 240.000 US\$¹⁵.

Sa etičke strane gledišta, ljekari u takvim situacijama u položaju su da "gledaju svoja posla". Riječ je o situaciji da im je bitno da izvrše transplantaciju, da za to dobiju određenu sumu novca (većinom "basnoslovnju"), a o porijeklu organa i donatora nije ih briga. Kako kaže A. K. Tharien, komercijalizacija ljudskih organa predstavlja povredu časti etičkih temelja medicinske profesije¹⁶. Interesantno je reći šta misle teolozi o trgovini ljudskih organa. S obzirom da je trgovina ljudskim organima krivično djelo za koje slijedi krivična sankcija, slijedi činjenica da su zakonske odredbe proglašene od strane autoriteta kakovog ima najviše državno zakonodavno tijelo, dakle riječ je o tzv. "autoritativnoj savjesti", a sa druge strane kod ljekara ili lica koja nude na prodaju svoje organe o strahu od kazne, ali kojem se konfrontira i nada za nagradom¹⁷. Jendostavno,

¹⁵ Sklonick, H. S.: "The Red Chinese Secret Police in The United States", The Ten Percent Man, Human organs for profit scandal – The United States of America, <http://www.eamoss promotions.co.uk/usa.html> (15. 04. 2003.)

¹⁶ Tharien, A. K.: "Ethical Issues in Organ Transplantation in India", *Eubios Journal of Asian and International Bioethics* 6 (1996), 168-9

¹⁷ O "autoritativnoj savjesti" i razlici između straha od kazne i nade za nagradu detaljnije treba vidjeti sa etičkog stajališta u radu M. Muhovića: "Etika sa osnovama kriminalističke etike", Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, 2002., str. 441.

teolozi se slažu da ako je riječ o spašavanju jednog života treba dati svoj organ, ali ne i prodati. Ljudsko tijelo nije kapital da bi ušlo u domenu pogodbe i trgovine i da bi se uzimala naknada za njega. Nažalost, to se dešava u nekim siromašnim zemljama¹⁸. Dakle sa etičkog i kanonskog stajališta očito je dozvoljeno uzimati organe od donatora samo uz njegovo dopuštanje i to samo one dijelove tijela koji ne ugrožavaju cjelinu, tj. život dotičnog donatora, niti dovode u pitanje njegove osnovne sposobnosti i mogućnost daljnjeg življenja i rada, kako fizičkog tako i psihičkog¹⁹. I mrtvo tijelo nosilac je ljudskog dostojanstva, te se zbog etičkih načela treba tražiti dozvola porodice pokojnika da se sa njega uzmu organi ili dijelovi tijela. Dalje, s obzirom da moždanu smrt proglašava etički odbor od tri ljekara, nakon promatranja i vršenja ispitivanja tri puta nakon određenih vremenskih intervala, i sa tog aspekta moguće su zloupotrebe.

Međunarodni organizovani kriminalitet ljudskim organima baziran u bivšem SSSR-u zarađuje ogromne sume novca na krizi nedostatka ljudskih organa krijumčareći žive "donatore" uglavnom bubrega, pluća i jetre (u narednom dijelu biće prikazane cijene na crnoj berzi ljudskih organa u svijetu). Međutim, u široj regiji, jaka mreža krijumčarenja ljudskih organa vlada i u Italiji. Nerijetki su obračuni unutar klanova organizovanog kriminaliteta za dominaciju na crnom tržištu ljudskih organa. Međutim, na sjeveru Italije, na kako tako uslovno rečeno "uređenom crnom tržištu ljudskih organa" kaos stvara kineska mafija koja je formirala danpinske cijene, i time obara cijene na crnom tržištu, te italijanskoj mafiji "kvari posao". Ipak od svega toga najintresantnije je to da su umještane u takve poslove i neke Slovenačke klinike²⁰. Uglavnom riječ je o kineskim ilegalnim migrantima sa dalekog istoka koji su izjavili da su, da bi se domogli slobode dali svoj bubreg. Upravo to se odigravalo na sjeveru Italije i u Slovenačkim klinikama, a policija je na slučaju radila punih pet godina. Sumnje i prijave podnijeli su ilegalni migranti koji su

¹⁸ Ovakva razmišljanja mogu se uočiti iz fetve savremenog islamskog mislioca dr. Jusufa el Quardavija skinute sa interneta 24. 04. 2003., (http://www.members.lycos.co.uk/elihlasiskrenost/transplantacija_organah.htm), zatim iz intevjua AIM-u Uzoritog Kardinala Vinka Puljića i Muharema ef. Omerdića od 04. 02. 1997.

¹⁹ Pozaić, V.: "Preispitivanje presadbe dijelova tijela", *žobnovljeni život*, (57) 2 (2002), str. 211.

²⁰ Rautiainen, A.: "(open) Italy Probes Human Organ Trafficking", <http://coyote.kein.org/pipermail/openeurope/2002-February/000073.html> (17. 04. 2003.)

posumnjali da su im u tim klinikama izvadili i više od jednog bubrega (da li dio pluća ili dio jetre ostalo je ne razjašnjeno). Uglavnom svojim bubregom platili su ilegalni ulazak u Evropsku uniju. Za ulazak u Evropsku uniju trebali su platiti između 100 i 150 hiljada dolara, što su jedino mogli učiniti prodajom dijelova svoga tijela, i svojih organa. S obzirom da je i u Italiji zabranjena prodaja organa, za ove ilegalne migrante predviđena je kazna do četiri godine zatovra i progon iz Italije.

Pogodno tlo za ovaj vid kriminaliteta jesu kao što je rečeno krizne situacije, ratovi i siromšatvo. Postoje indicije da su na Kosovu, a čak i posredstvom KFOR-a ovi oblici kriminaliteta u porastu. Sa ovim oblikom kriminaliteta dovode se u vezu nerijetke otmice djece i odraslih. Ovakve indicije podgrijava informacija da su pripadnici iz njemačkog sastava KFOR-a krajem jula 1999. ilegalno unijeli u Makedoniju medicinski otpad i dijelove ljudskih organa i tkiva²¹.

Međutim, da se malo vratimo i na zakonodavna rješenja. U Egiptu je parlament donio odluku da se lica koja učestvuju u prodaji ili posredovanju u prodaji ljudskih organa kažnjavaju teškim prisilnim radom²². Odluka je donesena nakon debate inicirane između naučnika i teologa o potrebi transplantacije i njenim mogućnostima, a nakon što je policija otkrila ilegalnu mrežu trgovine ljudima i ljudskim organima. Riječ je bilo o prodaji ljudskih organa za potrebe liječenja bogatih bolesnika iz naftom bogatih arapskih zemalja. U ovoj mreži centralnu ulogu imala je jedna privatna klinika u Kairu, a mreža je raskrinkana nakon jedne neuspjele transplantacije bubrega poslije koje je pacijent podlegao.

Stanje i perspektive

Kako navodi Z. Mršević, organizovani kriminalitet nastaje kada zakon zabranjuje zadovoljenje neke široko rasprostranjene potrebe ili ako postoje znatne teškoće da se one zadovolje²³. Upravo tako, znatno su veće potrebe pacijenata za transplantacijom pojedinih vitalnih organa, nego što je

²¹ Prema pisanju Srbijanske štampe, članak o ovom slučaju objavljen je u magazinu NIN, Broj: 2538, od 18. 08. 1999.

²² Apiku, S.: "Organ trafficking clinic busted", Middle East Times, <http://metimes.com/issue24/eg/2organs.htm> (17. 04. 2003.)

²³ Mršević, Z.: "Embargo kao faktor organizovanog kriminaliteta", Srpsko udruženje za krivično pravo, Beograd, Zbornik radova na temu: Organizovani kriminalitet i korupcija, kopaonik, 27- 30. mart, 1996., str. 86.

mogućnost nabavke tih organa. U prilog navedenom govore podaci o potrebama pacijenata u pojedinim državama, i broju izvršenih transplantacija.

U SAD, 49.000 ljudi čeka na transplantaciju bubrega. Više od 2.500 Amerikanaca umrlo je u 2000. godini čekajući na transplantaciju bubrega. Otprilike, ukupno 86.000 Amerikanaca čekalo je na bilo koji oblik transplantacije u 2002. godini, od toga samo u New York-u 8.000 ljudi. U 2001. godini, zbog nemogućnosti transplantacije umrlo je 6124 pacijenta, ili u prosjeku 17 bolesnika dnevno²⁴. U Italiji, prema već starijim podacima iz 1997. godine, obavljeno je 362 transplantacije srca, a bilo je potrebno 603, dok se na čekanju nalazilo još 700 bolesnika. U pogledu stanja sa bubrežima, u Italiji je iste godine presađeno 1.190 bubrega, a bilo je potrebno učiniti 2.000 transplantacija, 6.000 bolesnika nalazilo se na dijalizi.

U Federaciji BiH 2002. godine kod 850 ljudi prestale su sve bubrežne funkcije, te su ti pacijenti prisiljeni ići na dijalizu. U ovom trenutku u Federaciji BiH oko 500 ljudi čeka na transplantaciju, kao jedinu šansu da će dalje živjeti. Legalna transplantacija bubrega prema magazinu Dani košta između 40.000 i 50.000 KM u Federaciji BiH²⁵.

U Srbiji se godišnje uradi oko 100 transplantacija. Prema podacima iz 1999. godine na transplantaciju je čekalo 1.000 bolesnika.

Prilikom transplantacije, srce se mora predati najkasnije u periodu 4 – 6 sati, jetra u roku od 8 – 12, a najduže 15 sati, bubrež u roku od 12 – 14 sati. Starosna granica donatora za srce kreće se do 55 godina, jetru do 60 godina, a u ekstremnim slučajevima može i do 70 godina, a također organi se mogu uzimati od djece i maloljetnika od 9 do 17 godina.

Crno tržište ljudskim organima

Kao posljedica velike potražnje za ljudskim organima, sudionici u organizovanom kriminalitetu sa globalnim razmjerama razvili su crno tržište, odnosno crnu berzu ljudskih organa. Crno

²⁴ Kates, Brian: "Black Market in Transplant Organs", New York Daily News 25. 08. 2002., objavljeno na:

http://www.vachss.com/help_text/archive/black_market.html (17.04. 2003.)

²⁵ Hasović, Jasna: "Bubrež kojeg nema ili sredstvo rata" BH Dani: <http://www.bhadani.com/arhiva/197/t19709.shtml> (07. 04. 2003.)

tržište ljudskim organima kao oblik međunarodnog organizovanog kriminaliteta razvilo se u poslednjih 20 godina. Prema nekim podacima, transplantacije se obavljaju u sljedećim zemljama SAD, većina zemalja Zapadne Evrope, uključujući i države sa područja bivše SFRJ, u šest zemalja Južne Amerike, u devet zemalja srednje Azije, u dvije zemlje sjeverne Afrike, u dvije zemlje u ostatku Afrike, kao i u manjem obimu zemalja Istočne Evrope. Putevi ilegalne trgovine ljudskim organima zavise od uslova geostrateškog položaja, političke situacije, naglašenim političkih tenzija, konflikata, ratova, stepena efikasnosti policijske i granične kontrole, zakonske regulative itd. Na crnoj berzi ljudskih organa nude se dijelovi ljudskog ploda namjenjeni laboratorijskim istraživanjima, tkiva za transplantaciju ili za izradu komercijalnih preparata u kozmetici i rekonstruktivnoj hirurgiji, organi za zamjenu uključujući i mozak²⁶, itd. Ne rijetko se ljudski organi nude otvoreno na aukcijama preko interneta. Primjera radi, na internet stranici jedne od najvećih web aukcijskih kuća "e-Buy" u 1999. godini prodana su dva bubrega, navodno su prodavci sa Floride, a kupci su obavijeni velom tajne. Zbog umještanosti organizovanog kriminala u ove poslove, aukcija na "e-Buy" zatvorena je 2.septembra 2002. godine.

Motivi za prodaju vlastitih organa i izvori sa kojih se crno tržište snabdjeva organima su: siromaštvo, otmice, ratovi, zlupotreba ljekarskog tretmana, elementarne nepogode, osuđenici na smrtnu kaznu, mrtva tijela žrtava krvnih delikata u najširem smislu riječi kao predmeti obdukcija, itd. Crna berza ljudskih organa ima određene značajke: organe na prodaju nude siromašni stanovnici sa juga Evrope, iz Azije, Afrike i Južne Amerike, dakle bijele, crne, žute rase. Na tržištu se mogu naći u nemalom broju i organi porijeklom od lica ženskog spola.

Cijene na crnom tržištu ljudskih organa zavise od toga koji je organ predmet trgovine, kao i zemlje odakle kupac dolazi:

²⁶ Firma "Brain Trans Inc" nudi presađivanje mozga za 499.000,00 US\$ nudi potpunu medisinsku i pravnu pripremu, mikrohiruski zahvat i opravak u njihovoj klinici. Krilatica ove firme koja operiše u Aziji je "**Prestanite sanjati o mladosti, odaberite tijelo mladića ili djevojke iz istočne Evrope i mi ćemo vam darovati novi život!**" ista firma nudila je i pospust od 10% do 1. januara 2001. Prenose BH i Hrvatski web:
<http://www.ekologija.net/health/mladost.htm> i
<http://www.stradanove.net/mostar/bh/novosti/naAda271000b82.htm> (15. 04. 2003.)

Srce i rožnice: u Afganistanu u doba talibanske vlasti koštale su između 13 i 15 hiljada Eura. U bivšim zemljama real-socijalizma i u zemljama srednje Azije mogu se nabaviti za 3 hiljade Eura.

Bubrezi: u Indiji koštaju 4.500 – 5.500 Eura, u Italiji preko e-pošte mogu se nabaviti po cijeni od 120.000 Eura, a u Turskoj, Gruziji, Moldaviji koštaju i nešto iznad 4000 Eura²⁷.

Testisi: teško ih je pronaći, a cijena im prelazi milion Eura!!!

Crno tržište ljudskim organima u regiji Jugoistočne Evrope kreće se najčešće na relaciji Moldavija – Rumunija – Bugarska – Istanbul, gdje se i vrše transplantacije. Međutim, znatno povoljnije cijene transplantacija su dalje u Indiji, međutim i veći je rizik od pratećih oboljenja i neuspjeha transplantacija.

Crna berza ljudskim organima odvija se preko glavnog evropskog centra "srednjoevropske transplantacione liste" u Holandiji²⁸. Istragu je otežano voditi upravo zbog umješanosti legalnih centara za transplantaciju, koji čak idu dotle da ne samo kriju, već i krivotvore dokumentaciju o donatorima i načinima dopremanja organa na kliniku.

Crno tržište i sama radnja nedozvoljene trgovine ljudskim organima u Evropi vrši se na teritoriji Albanije (gdje je naročito raširena trgovina ljudskom kožom i krvlju koja se distribuira u Italiju), Austrije, Njemačke, Italije, a sumnja se i na Švajcarsku i Poljsku. Danas, u trgovinu ljudskim organima smatra se da su uključene organizovane grupe ne samo iz bivšeg SSSR-a, nego i bivše SFRJ, jugoistočne Azije i Bugarske, koje djeluju na području srednje i jugoistočne Evrope.

²⁷ Zabilježen je slučaj da je jedan državljanin Moldavije svoj bubreg prodao o SAD za samo 1500 US\$. Kada su ga pitali za cijenu rekao je: "Kada je vaše dijete gladno, vi ćete učiniti sve". (Gillian Findlay: "Illegal Kidney Trade", Jerusalem, 09. Juli, 2001., skinuto sa interneta 17. 04. 2003. a, tekst objavljen na

http://www.abcnews.go.com/sections/wnt/WorldNewsTonight/wnt010709_kidney_feature.html

²⁸ Tomašić, Lj.: "Trgovina ljudskim organima (10)"

<http://www.politika.co.yu/feljton/or10.htm> (03. 04. 2003.)

Sprječavanje i otkrivanje trgovine ljudskim organima

Nerijetko se tvrdi da dio nadležnih organa koji bi trebali učestvovati u otkrivanju i suzbijanju trgovine ljudskim organima i sami učestvuju u tom lancu, što ovom obliku kriminaliteta i daje karakter organizovanosti. Samim tim učešće u trgovini ljudima uzimaju zdravstvene službe, državne institucije, organi policije, kao i sam državni vrh. Međutim, mreža trgovine ljudskim organima kao unosan biznis, javlja se kao element i oblik koji proističe iz siromaštva, a povezan je sa kriminalitetom vezanim za trgovinu ljudima, ilegalnim migracijama, organizovanom prostitucijom, ubiranjem reketa, ali i otmicama i ubistvima i širenjem i prenošenjem virusa HIV²⁹.

Što se tiče kategorija ugroženosti, u vezi sa prostitucijom najugroženije su starije ili islužene prostitutke, kao i žrtve prostitucije koje, da bi izašle iz mraka prostitucije treba da žrtvuju koji važan organ, ili dio svoga tijela. Nerijetko, mnoge od njih uspavane ili drogirane prokrijumčare se u zemlje zapadne hemisfere, te se nikad ne probude iz sna. Njihov san o slobodi pretvara se u smrt koje nisu ni svjesni, a njihovi organi završavaju u tijelima svjetskih i ekonomskih moćnika koji imaju svjež kapital, bez obzira na njegovu čistoću ili porijeklo.

Slučajevi koji su prikazani u tekstu najočitije prikazuju da u rizičnu grupu spadaju svi oblici ilegalnih migranata, koji nerijetko svoj put na Zapad plaćaju svojim organima. Ne treba zaboraviti da se BiH, Srbija i Crna Gora, te Hrvatska, u regionu nalaze u tranzitnim zemljama ilegalnih migracija, ali i zemljama usputnim stanicama gdje se odvija organizovana prostitucija, te da je organizovani kriminalitet, bez obzira na rat i granice dobro uvezan i ima bolju bilateralnu i trilateralnu saradnju nego političari na diplomatskom nivou. Veliki broj raznih ilegalnih migranata, sa raznim lažnim pasošima prelazi granice ove tri države, kako legalno tako i ilegalno. U tom smislu neuporediva odgovornost leži na pripadnicima Državne granične službe BiH, kao i pripadnika graničnih policija RH i DZSiC, ali i multilateralna saradnja sa međunarodnim organizacijama, kao što su na primjer IOM, Interpol i Europol. Stoga je neophodno prvo razraditi programe o partnerstvu i sistemskom praćenju odvijanja navedenih kriminalnih aktivnosti.

²⁹ slično razmišlja i Andriukaitis, P. V. ibidem, bilješka, 13.

Iz obalsti naplate reketa i utjerivanja dugova javljaju se određene rizične grupe. Najčešće reket ili dug ima toliku vrijednost koju lice – žrtva nije u stanju da plati novcem, te se poseže za davanjem organa kako bi se izvršila naplata. Ovaj vid reketa javlja se najčešće u uslovima opšteg siromaštva, nezaposlenosti i gladi, gdje se osnovne potrebe ne mogu zadovoljiti na legalan način. Time se nezakonito zadovoljavaju potrebe ljudi koji su spremni platiti ogromnu svotu novca za organ koji će mu produžiti život, a žrtva će tim novcem isplatiti potraživača, te će se na taj način održati odredna ravnoteža na crnom tržištu koje je uspostavio organizovani kriminalitet. Dužnik ili oteto lice odvodi se u inostranstvo, gdje mu se vadi organ, obično bubreg, dio jetre ili neki drugi parni organ

Iz kategorije danas najugroženijih, mogu se smatrati članovi donatorskih mreža. Zbog zloupotreba ili glasina o zloupotrebama donatori ili ljudi koji bi se odlučili da daruju organe plaše se da ih se ne proglasi ili prerano mrtvima, ili da ne postanu žrtve nedozvoljene trgovine ljudskim organima, kako bi se pojednici samo domogli njihovih organa, dakle, plaše se da se nad njima ne izvrši krivično djelo, ubistvo ili otmica. Ako se organ zavještava *ex cadavere* to znači da može biti riječi o mrtvom tijelu, ili žrtvi saobraćajne nezgode ili ubistva. Stoga opravdana je sumnja i strah potencijalnih i registrovanih donatora o preranom završetku njihovog života kao posljedici djelovanja organizovanog kriminala u domeni trgovine ljudskim organima. U cilju promovisanja donatroske mreže u Hrvatskoj, L. Puljak³⁰ negira mogućnost krađe organa u Hrvatskoj, pozivajući se na spoznaje da se tim poslom u Hrvatskoj bavi veoma mali broj ljekarskih timova i da su uglavnom poznati, te da je riječ o veoma komplikovanom poslu, koji se ne može izvršiti bilo gdje. Isto tako, autorica smtara da je složeniji posao vaditi zdrav organ živom čovjeku, jer ga treba posebno pospremiti i upakovati. Međutim, ono što ne govori u prilog autorici jeste to da uopšte domaći stručnjaci u Hrvatskoj ne moraju biti angažovani na tim nezakonitim projektima, već s obzirm na transnacionalnu dimenziju organizovanog kriminaliteta, mobilnost današnjeg čovjeka i samo formalno ili misaono postojanje državnih granica za organizovani kriminal, moguće je da se na teritorije Balkanskih država uvezu kompletne mobilne laboratorije i hirurške sale u transportnim kamionima (tzv. drumskim krstaricama), a da ljekari koji će obaviti vađenje organa sasvim legalno uđu na područja zemalja u regiji. Isto tako,

³⁰ Puljak, L. mišljenje skinuto sa world wide web:
<http://www.hdm.hr/mitovi2.html> (22. 04. 2003.)

transport organa na unaprijed zacrtane destinacije moguće je u kontejnerima sa tečnim dušikom koji je pod temperaturom od -196,5°C. Dakle, treba priznati da je ovaj vid nabavljanja ljudskih organa i najopsorniji.

Kao ugrožena kategorija mogu se javiti i mrtva tijela bilo da je njihova smrt nastupila prirodnim putem, bilo da je riječ o nasilnoj smrti. U ovoj kategoriji riječ je pak više o mrtvim tijelima usljed prirodne smrti koja su umrla na kliničkom liječenju. Prilikom vršenja obdukcija, postoji mogućnost krađe njihovih organa i njihovog brzog prenosa na mjesto gdje se vrši trasnplantacija. Prema pisanju V. Pozaića, pozivajući se na neke novinske naslove, u Britaniji su patolozi bez dopuštanja vadili organe umrloj djeci³¹.

Nestanci lica kao i nikad nerješena ubistva mogu biti povezani sa ovim oblikom kriminaliteta. Upravo ovo je i problematika sa kojom se najčešće susreće policija, jer se traganje najčešće završava sa raspisom objava. Da li su nestala lica predmet trgovine ljudskim organima? Poslije svega što je rečeno u ovom radu treba i na to posumnjati, na što nas navode i razmišljanja D. Modly-ja³², ali i poslednji nestanci koji su se dogodili u BiH za koje se javno zna (nestanak carinika u Visokom, nestanak sedmogodišnjeg djeteta u Donjem Vakufu itd.). Dakle, vezano za nestala lica potrebno je utvrditi da li postoje indicije da je nestalo lice žrtva krivičnog djela i kojeg, a naročito treba obratiti pažnju na nedozvoljenu trgovinu ljudskim organima.

Bitan element u lacu trgovine ljudskim organima jesu posrednici, ili agencije koje posreduju u tim aktivnostima. Treba znati da posrednik nema nikakvo medicinsko obrazovanje, ali da posjeduje čvrste veze i kontakte, kako u domaćim tako i u inostranim medicinskim krugovima koji se

³¹ Pozaić, V.: "Preispitivanje presadbe dijelova tijela", *žbnovljeni život*, (57) 2 (2002), str. 207. Isto tako, u "Dnevnom avazu" od 11. 05. 2003., prenešen je tekst iz londonskog lista "Times" pod naslovom: "Ljekari ukrali na hiljade mozgova mentalno oboljelih pacijenata", u tekstu se govori o skandalu u Velikoj Britaniji, prema kojem su ljekari 30 godina ilegalno uzimali mozgove za mentalno oboljelih pacijenata poslije njihove smrti i zadržavali ih u istraživačke svrhe. Istraga je vođena dvije godine i pokazala je da su ljekari ukradene mozgove sa leševa davali naučnicima bez saglasnosti porodica pokujnika. Tačna brojka izvršenih krađa mozgova nije poznata, ali se zna da su te aktivnosti trajale u čperiodu od 1970. do 2000. godine. Trenutno je u britanskim bolnicama i univerzitetima uskladišteno oko 24.000 mozgova.

³² Modly, D.: "Kriminalistička taktika I", Policijska akademija MUP-a RH, Zagreb, 2002., str. 74.

bave ovim poslovima. Isto tako posrednici zahvaljujući navedenim krugovima rapolazu sa podacima donatora koji, kako je rečeno prema zakonskim odredbama imperativno treba da predstavljaju službenu i profesionalnu tajnu. U nekim slučajevima vrlo je moguće da se radi o licima sa visokim pravnim obrazovanjem, advokatima i drugim, kojima je jedino cilj sticanje profita. U tom smislu policijske snage moraju se usredotočiti upravo na otkrivanje u prvom redu posrednika, i nerijetko pristupiti mjeri simuliranog otkupa. Stoga na zakonodavcu je da predvidi i omogući poduzimanje takvih mjera. Na taj način italijanska policija je otkrila posrednika, simulirajući narudžbu bubrega za 20.000US\$³³. Policija je nemoćna sama bez saradnje nadležnih organa da bilo šta učini. Slučaj je prijavio ljekar iz Rima koji se bavi transplantacijom, jer je dobio sumnjivu e-mail poruku u kojoj se nude organi. Italijanska policija akciju je izvela uz saradnju sa FBI. Pošto je razmjenjeno 20-ak e-mailova, dogovoren je susret u Rimu. Riječ je o posredniku i trgovcu iz Los Angelesa, koji je u trenutku lišavanja slobode imao atlas i katalog sa gušteračama, bubrezima, srcima, namjenjen za buduću prodaju. Treba naglasiti i da su trgovci - posrednici, kao i donatori-prodavci veoma oprezni u stupanju u kontakt sa drugim ljudima, pogotovo u zaključivanju poslova. Ovaj posao italijanskih i američkih policijskih snaga ravan je pothvatu hrvatske policije u nedavnom raskrinkavanju organizovane dječije pornografije preko interneta u Zagrebu.

Prilikom razjašnjavanja ovakvih slučajeva, odnosno ovih krivičnih djela, uvijek je neophodno razraditi plan rada.

Neophodno je uvijek pratiti oglase, internet oglase i internet prodaje. Nerijetko se i na tim stranicama mogu naći ponude za trgovinu ljudskim organima. Kontakti u trgovini organima veoma često, skoro stalno su indirektni i odvijaju se osim preko živih posrednika putem mobilnih telefona sa pre-pade karticama, i preko pornografskih internet stranica, agencija koje posreduju u usvajanju djece, upoznavanjaju, pronalazanju zaposlenja u inostranstvima, kao i onih koji pružaju usluge iz domena vanjske trgovine, međunarodnog otpremništva ili drugih uslužnih djelatnosti. Preko interneta moguće je nabaviti i lijekove kojih nema uopšte u slobodnoj prodaji (tzv. lijekovi za povlaštene), kao i oni koji se još isprobavaju ili su predmet eksperimenata.

³³ <http://www.052.com/news/organi.html> (03. 04. 2003.)

U slučaju nestanka lica, ili pronalaska mrtvog tijela sa vidnim tragovima vađenja organa, treba se truditi da se dobije odgovor na pitanje ko je, kada i pod kojim okolnostima posljednji vidio nestalo lice ili pokojnika dok je bio živ. Isto tako, potrebno je utvrditi pravce kretanja lica, kao i utvrditi da li je lice imalo namjeru da proda dijelove svoga tijela, da li je registrovani donator, da li je stupao u kontakt sa za bližu mu okolinu nepoznatim licima, pogotovu licima iz inostranstva. Isto tako, ukoliko je registrovan na internetu provjeriti kretanja njegovih e-mail poruka i chatova, ako je posjećivao radi toga internet klubove, utvrditi koje, kada, te izvršiti pretrase ličnih i računara koje je koristio. Ukoliko je lice živo treba utvrditi da li postoje zaista pokazatelji koji ukazuju da je došlo do hirurških zahvata na tijelu, u kojim predjelima, te da li je koji organ izvađen.

Neophodno je dalje utvrditi postojanje bilo čijeg interesa za lice koje je predmet istrage, vezano za transplantaciju, utvrditi koja su lica kompatibilna u našim zemljama da prime organ navedenog lica. Dakle, napraviti popis takvih pacijenata, kako kod nas tako i u međunarodnoj policijskoj saradnji, vršiti njihovu opservaciju, kao i permanentnu kontrolu aktivnosti ljekara koji specijalista za transplantacije organa.

Obratiti pažnju na karakter, raspoložive prilike i okolnosti u kojim je oštećeno lice živjelo. Da li je žrtva imala dugove i prema kome, i koliko dugo je bila dužna. Da li je oštećeni namjeravao napustiti zemlju, pitanje je koje može indicirati da je posrijedi nedozvolejna trgovina ljudskim organima. Isto tako, treba utvrditi da li se ko, kada i zašto raspitivao za oštećenog. Kriminalističkom kontrolom treba obuhvatiti i bliže srodnike, prijatelje i poznanike.

Ova krivična djela pogodna su kako za rad i angažovanje informatora, tako i za primjenu novog Zakona o krivičnom postupku BiH, naročito mogućnosti za angažovanje prikrivenih istražitelja.

Zaključak

Trgovina ljudima ne može biti problem samo jedne zemlje. U njenom spriječavanju zahtjeva se saradnja policijskih organa više različitih zemalja, prevashodno onih iz užih regija. Neuporediv značaj na suzbijanju ovog vida kriminaliteta treba posvetiti prevenciji. Kao oblik organizovanog kriminaliteta, trgovina ljudskim organima prijeti nacionalnoj sigurnosti

zemalja koje su pogođene ili su u tranzitu za organizovani kriminal. Obično je riječ o kriminalnim aktivnostima organizovanim u internacionalne grupe. Glavni cilj, kao i u drugim oblicima organizovanog kriminaliteta, pa tako i u trgovini ljudskim organima je sticanje profita, ako je moguće za veoma kratko vrijeme. Ako u jednoj zemlji nema organizovane trgovine ljudskim organima, ne mora značiti da ovaj oblik organizovanog kriminaliteta tu i ne postoji, i da pojedinci ili organizovane grupe u takve poslove nisu uključeni u inostranstvu. Treba biti oprezan, možda baš ta zemlja služi kao tranzitna za prebacivanje ilegalnih migranata ili lica koja prodaju svoje dijelove tijela. Zato je neophodna oštra kontrola i evidencija putnika iz rizičnih zemalja koje učestvuju u "Traffickingu", pa čak i ako se pojavi sumnja na trgovinu organima bilo bi poželjno vršiti lični pretres kao i tjelesne preglede, u smislu uviđaja na tijelu osumnjičenog.

Zatvaranje državnih granica nije rješenje, ali tehnička opremljenost jedinca državne granične službe i potupna zatvorenost ilegalnih prelaza, pravilna kontrola putnika i putnih isprava onemogućiće prelazak ilegalnih migranata, i otkloniće sumnje u njihovu umješnost u ilegalnu trgovinu ljudskim organima. Međutim, veći problem ostaje kako spriječiti i otkriti domaće stanovništvo u prodaji ili učešću u ovom obliku organizovanog kriminaliteta. Sa jedne strane nameću se zakonske zabrane prodaje ljudskih organa, a sa druge susrećemo se sa otvorenim siromaštvom, gdje ljudi iz naše šire zajednice prodajom dijelova vlastitog tijela vide izlazak iz ekonomske neimaštine, siromaštva i bjede.

U tom smislu u organima unutrašnjih poslova treba oformiti grupe u okviru odjeljenja za spriječavanje i borbu protiv organizovanog kriminaliteta koje će pratiti razvoj trgovine ljudskim organima i stanje na području BiH, uspostaviti saradnju sa istim službama u regiji, kao i postupati prema navedenim mjerama koje su razrađene u ovom radu. Isto tako, neophodno je pripadnike policije upoznati sa ovim oblikom kriminaliteta. Ovaj oblik kriminaliteta je i dobar način da se provjere neka nova zakonska rješenja u ZKP BiH, naročito institut prikrivenog istražitelja. Trgovina ljudskim organima predstavlja problem jer se radi o tzv. "latentnom kriminalitetu".

Na kraju treba zaključiti, da se kao unosan "business" ilegalna trgovina ljudskim organima ne može spriječiti, ali se može suzbiti. Iako sam protivnik kloniranja ljudi, smatram da kada

kada društvo bude na takvom stepenu razvoja, koje će omogućiti uspješno kloniranje ljudskih organa, da je isključivo kloniranje dijelova tijela i organa put ka sprječavanju ovog oblika organizovanog kriminaliteta.

Abstract:

By the end of twentieth and beginning of twentiethy first century human organs transplatation is riseing up, saving many human beings. However, we speak about extremly expensive medical operations, also as deficit of freewill donors which brings us to increase organized crime in human body parts business and illegal organ trafficking. By this way it has been trying that very rich people in economic developed part of world, are buying human organs from poor people from third world countries, trying to extend human life and reach health all in purpose to reach immortality, so they say the life is many.

Main aim of this writing is to indicate the importance and danger of illegal trafficking human organs also as consequences of illegal migrations, trafficking people, prostitution, and other forms of organized crime, that also in our country is affecting citizens security. This theme is getting its significance considering the fact that we talk about new form of organized crime that we didn't have chance to read about.

Key words: *organized crime, trafficking human organs, transplant, human organ's black market, uncovering, preventing.*

Literatura

01. Andriukaitis, P. V. u "Trafficking in Human Beings: the Prospects of Prevention in an Enlarged EU - contribution", EU/IOM STOP European Conference on Preventing and Combating Trafficking in Human Beings – A Global Challenge for th 21st Century – organised under the High Patronage of H. R. M. the King of the Belgians 18 – 20 september 2002, European Prliament
02. Bošković, M.: "Oblici organizovanog kriminaliteta i metodi suprostavljanja", QuatroPress, Beograd, 1994., str. 30.
03. Ekberg, S. G.: "The Palermo Protocol", NIKK Magasin, No. I, 2002.

04. Gillian Findlay: "Illegal Kidney Trade", Jerusalem, 09. Juli, 2001., tekst objavljen na http://www.abcnews.go.com/sections/wnt/WorldNewsTonight/wnt010709_kidney_feature.html skinuto sa interneta 17. 04. 2003.
05. Hasović, Jasna: "Bubreg kojeg nema ili sredstvo rata" BH Dani: <http://www.bhadani.com/arhiva/197/t19709.shtml> (07. 04. 2003.)
21. <http://www.mikro.co.vu/mkvesti/prikaz.php3?broj=2684> (05. 05. 2003.)
06. <http://www.sos.se/fulltext/0077-024/0077-024.htm> (15. 04. 2003.)
07. Kates, Brian: "Black Market in Transplant Organs", New York Daily News 25. 08. 2002., objavljeno na: http://www.vachss.com/help_text/archive/black_market.html (17.04. 2003.)
08. Kazneni zakon republike Hrvatske, Narodne novine, Broj: 110/1997.
09. Krivični zakon Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH, broj: 3/2003, od 10. 02. 2003.
10. Modly, D. i Korajlić, N.: "Kriminalistički rječnik", Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, 2002.
11. Modly, D.: "Kriminalistička taktika I", Policijska akademija MUP-a RH, Zagreb, 2002.
12. Mršević, Z.: "Embargo kao faktor organizovanog kriminaliteta", Srpsko udruženje za krivično pravo, Beograd, Zbornik radova na temu: Organizovani kriminalitet i korupcija, kopaonik, 27- 30. mart, 1996.
13. Muhović, M.: "Etika sa osnovama kriminalističke etike", Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj, 2002., str. 441.
14. Pozaić, V.: "Preispitivanje presadbe dijelova tijela", žobnovljeni život, (57) 2 (2002).
15. Prijedlog za usvajanje po skraćenom postupku Krivičnog zakona Federacije BiH, april, 2003.
16. Puljak, L.: <http://www.hdm.hr/mitovi2.html> (22. 04. 2003.)
17. Rautiainen, A.: "(open) Italy Probes Human Organ Trafficking", <http://coyote.kein.org/pipermail/openeurope/2002-February/000073.html> (17. 04. 2003.)

22. Sklonick, H. S.: "The Red Chinese Secret Police in The United States", The Ten Percent Man, Human organs for profit scandal - The United States of America,
<http://www.eamoss promotions.co.uk/usa.html>
(15. 04. 2003.)
21. Sol, J.: "A crime that comes in many guises", skinuto sa interneta 28. 04. 2003.
http://www.codewan.com.ph/CyberDvarvo/features/f2000_0406_01.htm
18. Tharien, A. K.: "Ethical Issues in Organ Transplantation in India", Eubios Journal of Asian and International Bioethics 6 (1996), 168-9
19. Tomašić, Lj.: "Trgovina ljudskim organima",
<http://www.politika.co.yu/feljton/or10.htm> (03. 04. 2003.)
20. Zakon o uslovima za uzimanje i presađivanje dijelova ljudskog tijela SFRJ, Sl. list SFRJ, broj: 63/1990, od 16. 10. 1990.
21. Zakon o uslovima za uzimanje i presađivanje dijelova ljudskog tijela u svrhu liječenja SRBiH, Sl. list SRBiH, broj: 36/1984, sa izmjenama i dopunama Sl. list SRBiH broj: 26/89, preuzet 93 i 14/94.